

QARABAĞ BÖLGƏSİNİN ETNOBOTANİKİ TƏHLİLİ

Səyyarə İbadullayeva

AMEA-nın Botanika İnstitutu

Bitkilər insanların yaşayışı üçün tibbi, təsərrüfat, ərzaq və yem kimi əsas ehtiyaclarını ödəyir. Hər hansı regionda müəyyən bitkilər yoxa çıxa bilər və bununla da onlar haqqında bütün biliklər həmişəlik yox olar. Qarabağ ərazisi 30 ilə yaxın bir müddətdə işğal altında olduğu üçün olduqca əhəmiyyətli olan bəzi bitkilər son zamanlar artıq əhalinin təsərrüfat həyatında elə də mühüm rol oynamamışdır, belə ki, öz ata-baba yurdundan didərgin düşmüş insanlar artıq böyük şəhərlərdə məskunlaşmış və bir çox faydalı bitkilərin istifadəsi barədə məlumatlar unudulmuşdur. Azərbaycan florasında olan ümumi bitkilərin 35%-dən çoxu (1350 növ) zəngin flora və rəngarəng bitki örtüyü ilə formalaşmış Qarabağda yayılır [Флора Азербайджана: В 8-х т. 1952-1961].

Hələlik Qarabağda olan bitkilərə aid etnobotaniki məlumatlar şifahi olaraq qaçqın və köçkünlərin yaşayış mərkəzlərində aparılan sorğular əsasında toplanılmışdır. Bu sorğuların aparılmasında əsas məqsəd işğaldan azad edilən rayonlara yerli icmaların yenidən böyük qayıdışında onların yaddaşını təzələmək və bitkilərin faydalı xüsusiyyətlərini onlara yenidən aşılamaqdan ibarət olmuşdur. Şifahi məlumatlar əsasında toplanan materialların əhəmiyyətli bir hissəsi tez bir zamanda unudulduğuna görə, bu barədə milli dildə kitabların dərc edilməsi vacibdir. Elmin iqtisadiyyata inteqrasiyasının başlanğıcı məhz etnobotanika ilə əlaqəlidir. Lakin biz şübhə etmirik ki, Azərbaycanın elm adamları bitkilərdən istifadə tarixinə dair məlumatları toplayacaq və bu sahədə Qarabağa həsr edilmiş toplular hazırlanacaqdır. Digər tərəfdən, yer adlarımızı, yeməklərimizə, musiqimizə göz dikmiş və bizim əzəli torpaqlarımızda məskunlaşan mənfur qonşularımız hətta bitkilərin adlarını belə dəyişmiş və özəlləşdirmişlər. Hər bir etnoqrafik işdə öyrənilən obyektə xalq tərəfindən verilən ad əsas əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görə də təbii olaraq bitkini yalnız latın adı ilə deyil, eyni zamanda yerli adlarla adlandırmağı məqsəduyğun hesab etmişik.

Tədqiqatlar klassik etnobotaniki metodlarla həyata keçirilmişdir. 57 kənddən olan 200 yerli icmadan məlumatlar toplanmış. Qarabağda yaşayan müxtəlif etnik qrupların bitkilərdən eyni məqsəd və eyni üsullarla istifadə etdiyi məlum olmuşdur. Şifahi sorğular nəticəsində aşkar olunmuşdur ki, müxtəlif fəsilələrə aid növlər istifadə sahəsinə görə eyni toponimlə adlandırılmışdır. Şifahi sorğuların nəticələrinə əsaslanaraq ərazidə ümumilikdə 101 növ dərman bitkisi, 44 növ yabanı qida-meyvə və giləmeyvə, 28 növ yabanı tərəvəz, 20 növ ətirli-ədviyyəli, 10 növ boyaq və 300 növ yem bitkisi olması haqda fikir söyləyə bilərik.

Hazırda həmin növlərin müasir vəziyyəti, o cümlədən yayılması, fitosenoloji xüsusiyyətləri bitkilik tipində rolu və ehtiyatları barədə məlumatımız çox azdır. Lakin işğaldan azad edilmiş ərazilərə yaxın gələcəkdə böyük ekspedisiyalar təşkil ediləcək, flora və bitkilərin ətraflı tədqiqinə başlanılacaqdır.